

УДК 316.733

Яворська Є.Ф. °

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, факультет соціології, аспірантка

АНТАГОНІЗМИ КУЛЬТУРИ ІНДУСТРІАЛІЗМУ В СУПЕРЕЧЛИВИХ УМОВАХ СОЦІАЛЬНОЇ ІНКЛЮЗІЇ СУСПІЛЬСТВА НЕЗАВЕРШЕНОГО МОДЕРНУ

Індустріалізм розглядається в аспекті багатоваріантності проявів культури в сучасному суспільстві. Соціальні та культурні трансформації не можуть бути пояснені як перехід від одного цивілізаційного типу до іншого, тому відкидається жорстке протиставлення індустріального та постіндустріального суспільства. Взаємозв'язок між культурою, владою та економічним піднесенням капіталізму розглядається в аспекті його розуміння як суспільства модерну. Однак проблеми нерівності загострюються швидким темпом розвитку суспільства і необхідністю стимулювання процесів соціального включення різних соціальних груп адаптації в сучасний соціум. Звернуто увагу, що в умовах посилення економічної та соціальної ролі транснаціональних корпорацій, суттєво змінюються регулятивні можливості держави (особливо це стосується «сировинних центрів») в регулюванні соціальних, економічних та культурних процесів. Тому країни третього світу (або ті з них, які зараз характеризуються, як такі, що швидко розвиваються) можуть не забезпечувати своїм громадянам базового «соціального пакету», але можуть містити в своїй економіці елементи інформаційного, індустріального або аграрного виробництва. економічному розвитку, залежить від відкритості безособового доступу до системи переваг та привілеїв, доступу до ресурсів різних організацій та широких прошарків населення, дотримання загально визнаних правил та норм.

Ключові слова: культурні протиріччя індустріалізму, незавершений модерн, постіндустріальне суспільство, інклюзія.

АНТАГОНИЗМЫ КУЛЬТУРЫ ИНДУСТРИАЛИЗМА В ПРОТИВОРЕЧИВЫХ УСЛОВИЯХ СОЦИАЛЬНОЙ ИНКЛЮЗИИ ОБЩЕСТВА НЕЗАВЕРШЕННОГО МОДЕРНА

Индустриализм рассматривается в аспекте многовариантности проявлений культуры в современном обществе. Социальные и культурные трансформации не могут объясняться как переход от одного цивилизационного типа к другому, поэтому откидывается жесткое противопоставление индустриального и постиндустриального общества. Взаимосвязь между культурой, властью и экономическим подъемом капитализма рассматривается в аспекте его понимания

как общества модерна. Проблемы неравенства заостряются быстрым темпом развития общества и необходимостью включения и адаптации и включения в современный социум. Обращено внимание, что в условиях усиления экономической и социальной роли транснациональных корпораций, существенно меняются регулятивные возможности государства (особенно это касается «сырьевых центров») в регулировании социальных, экономических и культурных процессов. Поэтому страны третьего мира (или те из них, которые сейчас характеризуются, как такие быстро развивающиеся) могут не обеспечивать своим гражданам базового «социального пакета», но могут содержать в своей экономике элементы информационного, индустриального или аграрного производства. экономическому развитию, зависит от открытости безличного доступа к системе преимуществ и привилегий, доступа к ресурсам различных организаций и широких слоев населения, соблюдения общепризнанных правил и норм.

Ключевые слова: культурные противоречия индустриализма, незавершенный модерн, постиндустриальное общество, инклюзия.

THE CULTURAL ANTAGONISMS OF THE INDUSTRIALISM PHENOMENON UNDER CONTRADICTORY CONDITIONS OF SOCIAL INCLUSION OF UNFINISHED MODERN SOCIETY

Industrialization is examined in the aspect of many-difference displays of culture in modern society. Social and cultural transformations cannot be explained as a transition from one civilization type to other, hard contrasting of industrial and postindustrial society is declined therefore. The connection between culture, power and economical elevation of capitalism is regarding by aspects of its understanding like the modern society. The problems of social inequality are sharpening of a fast paced development and need of including and adaptation in modern society. It was noted that under conditionst of the increasing economic and social role of transnational corporations, the regulatory capabilities of the national-states (especially in societies of the “agrarian periphery”) in regulating social, economic and cultural processes are changing significantly. Therefore, in the underdeveloped countries (or those that are now characterized as such rapidly developing) may not provide their citizens with a basic “social package”, but may contain elements of information, industrial or agricultural production in their. economic development

Keywords: cultural contradictions of industrialization, “unfinished modern”, post industrial society, social inclusion.

Постановка проблеми. Індустріалізм нерідко розглядається як важливий етап становлення громадянського суспільства, який тим не менш в силу начеб то вичерпування свого модерного потенціалу та неможливості відповідати на сучасні глобалізаційні виклики протиставляється постіндустріальному та інформаційному суспільству як неактуальний формаційний тип для сучасного розвиненого суспільства.

Дійсно, теоретики індустріального суспільства зосереджувалися на техногенних ризиках і неможливості управління ними в умовах постійної трансформації ціннісної картини світу, невідповідністю ідеологічним інтенціям владних еліт потенціалу науково-технічного розвитку для подолання ексклюзії, зокрема бідності, виключення з системи привілеїв, які може надавати капіталістичне суспільство групам, які різняться за етнічними, релігійними та іншими ознаками. Прибічники алармізму лише посилили занепокоєння стосовно швидкого виснаження ресурсів та загибель людства внаслідок техногенної катастрофи. Однак на прикладі сучасних розвинених суспільств ми спостерігаємо стирання контрастів між різними типами економік, культур, політичних систем. Сучасний глобалізаційний простір демонструє недоречність уявлень про демократію як про «кінець історії», так само індустріалізм і капіталізм проявляються інакше у відкритих і закритих суспільствах. Тому аналіз соціальних змін вимагає критичного перегляду індустріалізму в ракурсі нових соціальних змін, як логічне продовження проекту модерну.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Протиріччям сучасного суспільства, зокрема глобалізаційним викликами приділяють увагу Сакс Дж. [13], Данильян О.Г., Дзьобань О.П. [5], Павленко Ю.В. [12], Холод В. [17] та інші. Проблема викликів та антагонізмів суспільства, і культури зокрема, присвячується багато міждисциплінарних досліджень в силу взаємозалежностей різних сфер життя. Поліпарадигмальний характер соціологічної науки дозволяє аналізувати індустріалізм через призму глобальних процесів з точки зору лінійності прогресу, або ж як незавершену сучасність. Концепція «незавершеного модерну» Ю. Габермаса [16] доводить обмеження пізнавального потенціалу поняття «постіндустріальне» суспільство, адже за умов нових соціокультурних змін не вирішуються проблеми індустріального.

Постановка завдань. З огляду на широку соціокультурну проблематику та особливості інклюзії як показника відкритості сучасних суспільств важливим є фіксування тих культурних змін, які дозволяють здійснювати перехід від заангажованості до відкритості та рівності доступу до соціальних благ. Важливий парадокс пізнього індустріалізму – це поступове визначення індивіда та різних груп (а не маси) як головних акторів громадянського суспільства. При цьому розвиток науки та інновацій призводить до зрівнювання рівня життя та диверсифікації прийнятної поведінки. Таким чином мета статті - проаналізувати антагонізми сучасної культури, висвітлені в концепціях постіндустріального та інформаційного суспільства та визначити їхню роль в інклюзії суспільства незавершеного модерну.

Виклад основного матеріалу. Деніел Белл аналізуючи сучасність схилявся до думки щодо занепаду «програми» модерну в силу радикальності нових суспільних змін. Десакралізація культури, яка стала наслідком руйнування релігійної картини світу, орієнтованої на стримування та обмеження людських потягів, сприяла виокремленню індивіда як головної одиниці суспільства. Відхід від традиційних

обмежень дозволив індивідуалізму впроваджувати креативність та експресивність в сферу вільного ринку, тим самим трансформуючи економічну систему. На відміну від модерністської культури, яка орієнтована на відмову від будь-яких умовностей та обмежень, буржуазна економічна поведінка рано чи пізно приходиться до усталеності культурних практик. Індустріалізація, прив'язана до масового товарного виробництва, повинна слідувати економічній ефективності та продуктивності, а тому інноваційність повинна була б співвідноситися з униканням марних імпульсивних ризиків. Д. Белл вбачає протиріччя капіталістичного суспільства в сферах політики, економіки та культури, які розвиваються нерівномірно і різним шляхом. Влада, як агент політики і комплекс сили та законних повноважень у подоланні суспільних конфліктів, не досягає консенсусу у встановленні принципу справедливості в соціальній структурі суспільства в силу ієрархізації та бюрократизації останньої [2, с.260]. Посилення структурної диференціації стикається з протилежним процесом в культурі – синкретизмом, коли позбавлення від патронажу релігійної ідеї відбувається змішування різних стилів, зокрема і стилів життя, різних координат цінностей, що призводить до деіндивідуалізації.

Обмеженість ресурсів та конкуренція за легітимізацію контролю над ними визначають нові засади соціального напруження. Таким чином, Д. Белом спростовується марксистське розуміння класової боротьби, як антагонізму між буржуазією та пролетаріатом. Економічні та соціальні виклики ХХ ст., які обґрунтували необхідність втручання держави в стихійний характер вільного ринку позначили зміщення в способах акумуляції влади. В індустріальному суспільстві соціальна диференціація виражається не ринковою перевагою підприємця у володінні засобів виробництва та експлуатацією робітничого класу, а сферою впливу та розподілу державного бюджету [2, с.269].

Концепти постіндустріального та інформаційного суспільства передбачали крах індустріалізму та реорганізацію його основних принципів, при цьому обстоюючи лінійний характер суспільних трансформацій. Елвін Тоффлер вважав, що у майбутньому відбудеться скорочення числа людей, залучених у товарне виробництво, відкриваючи шлях для комерціалізації інтелектуальної та символічної сфери. Індустріальне суспільство, за Тоффлером, характеризується високою продуктивністю праці, використовуючи фінансову систему заохочення робітника, ненасильницькі методи впливу, можливість кар'єрного зростання, володіння часткою капіталу підприємства тощо [14 с. 68]. Лаг між необхідною інформатизацією суспільства та технічною підтримкою, який утворився через панування в економіці великих промислових компаній, спричинив коливання рівня безробіття, коли на зміну працівника, якого легко замінити, виросла потреба у робітникові з високою різносторонньою кваліфікацією [14, с.101]. «Суперсимволічна економіка», за Тоффлером, вносить нове розуміння багатства, праці, безробіття, де володіння та управління інформацією фактично відсторонює робітничий клас від

активної участі у трудових відносинах інформаційного суспільства. Сучасність оперує великою кількістю інформації, яку потрібно структурувати, при цьому інформація та знання виступають невичерпним джерелом доходів. Трудові відносини в новій ситуації потребують залучення не тільки матеріального, але і особистісного креативного потенціалу робітників, які могли б синтезувати новий ефективний продукт. Індустріалізація передбачила можливість швидко замінити одного працівника іншим, при інформаційному суспільстві перевага надається збереженню кола висококваліфікованих професіоналів, зосереджених на кооперації для досягнення цілей свого підприємства. Промислова економіка тримається на суворій ієрархізації владних трудових відносин, відтак Тоффлер вбачає переваги інформаційної моделі суспільства у інноваційності та прискореності знань, які унеможливають стає промислове виробництво одного і того ж товару [14, с. 264]. Однак сучасні розвинені суспільства, які стабільно розвиваються і здатні нівелювати (або значно зменшувати) ризики циклічних коливань ділової активності наряду з залученістю до інноваційного інформаційного виробництва зберігають ознаки жорсткого ієрархічного порядку та функціональної взаємозамінності основного персоналу. Одне з головних завдань інформатизації індустріальних галузей – це посилення ефективності та стандартизованості, можливість замінити технікою функції працівника.

Теорії конвергенції, натомість, піддавали критиці можливість існування ідеального типу капіталізму та індустріалізму в сучасній глобалізаційній економіці, в якій з одного боку існує запит на регулювання економіки та підтримання високих соціальних стандартів, з іншого – невичерпні потреби та інтереси, поєднані з конкурентністю, як головним рушієм розвитку ринкової економіки призводять до синтезу планової з ринковою моделлю капіталізму. Дж.Гелбрайт, Р. Арон та інші прихильники даної концепції фіксували, що сучасні економічні тенденції децентралізації та конкурентності передбачають рух до нагромадження капіталів та посилення глобалізаційних впливів транснаціональних корпорацій, а також послаблення ролі держави як суб'єкта управління. Протиріччя капіталізму та соціалізму, за Ароном полягають у власності на засоби виробництва та способі регуляції ресурсів [1, с.19].

У зв'язку з тим, що індустріалізація трансформує принципи праці, соціальної та культурної диференціації (яка все більше визначається появою нових стилів життя), зміною характеру розподілу влади, де акумуляція держаних ресурсів вносить новий контекст соціальної нерівності. Антагонізми капіталізму вказують на неоднорідність та неодноразовість змін у культурі, політиці, економіці. Культура суспільства модерну є складною ціннісно-символічною системою, залученою до владних та економічних відносин. Формуючи певні стилі життя та відповідні статусні символи, сучасна культура залучається до нових форм нерівності, які посилюються в результаті умов розподілу праці та ресурсів, притаманним індустріальному капіталістичному суспільству.

Багатоваріантність та мозаїчність сучасного соціокультурного простору робить неактуальним формаційний підхід, який обстоює розуміння індустріалізму як завершеної фази цивілізаційного розвитку, за якої долаються головні проблеми та антагонізми економічних, політичних та соціокультурних відносин. Численні модифікації індустріальних систем є носіями характеристик як аграрних, так і інформаційних суспільств. Світ-системний аналіз І. Валерстайна [4] доводить значимість тих переваг, які отримують технічно та політично високоорганізовані країни («центр» та «напівпериферія») над суто сировинними «донорами» – економічно відсталими країнами («периферія»), які за наявності певних ресурсів не здатні конкурувати в умовах панування інновацій та принципу ефективності.

Р. Мюнх зазначав, що динаміка розвитку сучасного суспільства залежить від «гонки» інновацій, базис яких – компіляція науки, техніки та індустрії, що передбачає постійний ризик та конкуренцію, тим самим задаючи жорсткий темп функціонування та постановку нових інституціональних запитів [9, с.23]. Індустріальна система стирає контрастність класової дихотомії, соціальна нерівність починає транслюватися різними стилями життя, доступу до інформації, громадянства та ін.

Футурологи вважали можливим у скорому часі завдяки інформаційно-технічним надбанням сучасності подолати численні виклики та антагонізми глобального суспільства, яке має базуватися на засадах цінності окремої особистості, подолання ресурсного дефіциту, доступності якісної освіти, соціального страхування і т.д., За Мануелем Кастельсом інформаційне суспільство характеризується мережевою структурою управління, прийняття рішень, використання творчого потенціалу в умовах конкурентного типу соціальної взаємодії. Таке суспільство функціонує в умовах неперервного потоку інформації, оперування якою визначає специфіку «нової економіки». На відміну від багатьох прихильників теорії інформаційного суспільства Кастельс зауважує варіативність переходу різних країн до інформаційної економіки. «Значення Інформаційної Доби полягає саме в тому, що це глобальна, різноманітна, багатокультурна реальність» [7, с.3-4]. Глобалізація загрожує кризою ціннісних ідентичностей, але можливості застосування своєї національної самобутності, менталітету, культурних зразків та визначення потреб цільової аудиторії, задоволення яких дозволяє визначити комерційно вигідну сферу економічного та соціального розвитку країни, забезпечує успішне функціонування в конкурентному середовищі високорозвинених країн.

М.Кастельс наголошує, що в перспективі держава буде втрачати свою роль в інформаційному суспільстві перед викликами ринку. Залученість до мережі обробки інформації формує особливі умови інклюзії та ексклюзії, тим самим за відсутності міцної державної підтримки соціальної сфери швидкий темп нарощування інформаційних технологій зумовлює посилення затребуваності однієї когорти спеціалістів, так само і як виключення тих людей, які не можуть адаптуватися в мережі інформаційних зв'язків. Ефективність запровадження новітньої інформаційної стратегії розвитку суспільства визначається взаємодією між державою, культурною

ідентичністю та конкурентним середовищем, яке продукує інновації та забезпечує непереривний рух удосконалення в умовах глобалізаційних тенденцій – «...інформаційний бізнес та інформаційне суспільство підживлюють один одного в спрямованій угору спіралі культурної творчості та створення капіталів.» [7, с.171].

М. Кастельс виділяє чотири базові типи легітимності, які в сукупності формують підґрунтя для формування держави високих економічних та соціальних стандартів: політична легітимність, яка забезпечується демократичним устроєм; соціальна легітимність, яка формується під впливом «держави добробуту»; культурна легітимність, як результат акумуляції національної ідеї; економічна легітимність, що передбачає фінансову успішність реалізації інформаційно-економічного проекту держави [7, с.173]. Кастельс аналізує успіх економічно розвинених суспільств, які успішно використовують надбання інформаційних технологій, як кардинальний перехід від аграрного та індустріального ладу до інформаційної епохи. Проте сучасні країни мають повний спектр тих характеристик, які застосовуються і до індустріального суспільства зокрема. Індустріалізм та капіталізм – це взаємодоповнювані поняття модерного вектору розвитку суспільства. Дійсно, сучасні розвинені країни, які вдало адаптують hi-tech і здатні електронізувати та інформатизувати повсякденне життя, роблять не такими очевидними аграрні (феодальні) та індустріальні риси капіталізму, проте актуальними залишаються проблеми бюрократизації, зростання нових нерівностей, конфлікти, непрості взаємовідносини між конкурентним середовищем та державою, яка має гарантувати певні соціальні стандарти для її громадян, які сплачує податки і залучена в процес виробництва (промислового або ж інформаційного).

Становлення та посилення ролі націй-держав свого часу визначило за індустріалізмом потенціал забезпечення економічної, військової, та політичної могутності в умовах біполяризації двох різних картин світу. Сьогодні протистояння «демократії», «імперіалізму», «варварства» та інших паттернів лише набирає нових обертів і проблеми самоідентифікації в межах національності, релігійної, культурної та політичної приналежності роблять марними прогнози зникнення держави як агента суспільного контролю в умовах глобалізації. Транснаціональні корпорації сприяють посиленню контактів між відірваними в своєму розвитку країнами, проте навряд можна вважати, що ТНК і коло технократів, як «нової еліти» інформаційного суспільства сьогодні є єдиними творцями суспільних відносин. На практиці глобалізація та інформатизація сприяють пошуку механізмів адаптації та самоідентифікації, тим самим посилюючи культурну диференціацію сучасних суспільств.

Так, критикуючи прибічників постіндустріальних теорій Б.Франкел відкидає перспективу подальшого функціонування суспільства в умовах децентралізації влади (яка забезпечується націями-державами, великими соціальними інститутами) та неконтрольовованої ринкової стихії. Пріоритет знань та освіти, кардинальний перерозподіл зайнятості із сфери промисловості в сферу інформації та послуг з точки зору постіндустріалізму

знімає питання про класову нерівність, безробіття, нестачу ресурсів та класові конфлікти. Наймасовішим стає «середній клас» як основний споживач і працівник «нової економіки», яка формується завдяки зусиллям «нової еліти» - технократам, винахідникам, інженерам, частково і субкультурним елементам (наприклад, хакери (Кастельс)). Зміни в сфері міжособистісних взаємин, трансформація цінностей, форм сім'ї, невтручання в приватне життя, демасовізація та доступність освіти як засади нового типу суспільства, як називає Б.Франкел – «постіндустріальний соціалізм» відрізняються утопічністю, і тим більше неможливістю практичної реалізації без планування та контролю з боку державних інституцій [15, с.187].

На думку Б.Франкела культурні суперечності нової доби не несуть в собі фундаментальні соціокультурні відмінності: «...,Тоффлер та інші вказують на те, що нові родинні стосунки, трудові процеси, культурні інститути й спосіб мислення, розхитуючи та руйнуючи безпечний і доволі міцний старий лад, загрожують безліччю катастроф. Але ці проблеми розглядаються як перехідні, а не як культурні та соціальні суперечності цілком сформованого нового ладу (хоч би яким він був)» [15, с.192]. Різні субкультурні утворення, які прагнуть легітимізації, інтеграції (або ж навпаки, партикуляризації і визнання себе в системі нових ціннісних орієнтирів, відмінних від традиційних зразків) функціонують не в суспільстві рівноправ'я та справедливості, а в конкурентних умовах відносин, де можливе не лише досягнення консенсусу з офіційною культурою завдяки дискурсу, але і конфліктний стан сепаратизму [15, с.198].

Вважаючи, що індустріальна (капіталістична) економіка відходить у минуле, а прогрес суспільства може бути лише одновекторним в напрямку західного зразку постіндустріалізму, В.Іноземцев вбачає неминучу культурну асиміляцію інших відсталих країн, які приєднуючись до постіндустріальних засад виробництва мають розділяти відповідні культурні принципи. Так, коли весь світ прийде до постіндустріального способу виробництва, західні цінності не будуть викликати нетерпимість та антагонізм [6, с.491]. Однак сьогодні окремі бачення того, яким шляхом має розвиватися суспільство і які цінності обстоювати формують соціальне напруження навіть всередині розвинених країн.

К.Мей зауважує, що сучасні соціальні та культурні суперечності лежать в площині невирішених проблем капіталізму, а революційність змін можна з обмовками приймати лише стосовно бурхливого розвитку новітніх технологій, застосування яких обумовлюється соціальними та ціннісними факторами [8, с.195].

Посилення конкурентності, монополізації та поглинання дрібних підприємств говорить про віддаленість перспективи справедливої, децентралізованої, позаекономічної регуляції ринкових (капіталістичних) відносин, а тим більше подолання проблем бідності, безробіття, нерівності. Технологічний детермінізм закріплює за посіндустріалізмом головну роль у формуванні соціокультурної картини світу, однак спосіб використання наукових надбань людства й досі залежить від прийнятих цінностей, моральних обмежень.

На думку Дугласа Норта, розвиток сучасних суспільств може бути інтерпретований через призму обмеженого та відкритого (знеособленого) доступу до системи привілеїв. Історія сучасних суспільств передбачає рух від природної держави, яка закріплює певну політичну вигоду (фактично владу) у колі еліт, які мають монополію на насилля. Причому еліта розуміється не гомогенним прошарком, а протиборчими групами, організаціями та інститутами. В таких суспільствах майже відсутня конкуренція, оскільки система вигод вже розподілена поміж членами владних груп для підтримання стабільності функціонування політичної системи. В природній державі економіка підпорядкована інтересам політичної сфери і вимушена штучно регулюватися для стримування доступу для зовнішніх та опозиційних втручань в усталений порядок. «Наша концептуальна схема показує, що багато важливих характеристик сучасних розвинених суспільств відкритого доступу несумісні з внутрішньою логікою природних держав, у яких політична система маніпулює економічними привілеями, щоб підтримувати політичну стабільність» [11, с.11].

Д. Норт виокремлює три модифікації природної держави: нетривку, базову та зрілу, що виступають взаємодоповнюючими характеристиками інклюзії або ж ексклюзії організацій в суспільному житті. Власне різниця поміж даними типами природних держав полягає у сегментованості привілейованих організацій та елітних прошарків в окремо даній країні. Таким чином Д. Норт відштовхується від необхідності систематичного аналізу історичного минулого в комплексі теорій економіки, політики, соціальної поведінки, рахуючи, що соціальна зміна – не тотожна поняттю прогресу. Спосіб придушення природних потягів до насилля визначає соціальний порядок, тобто особливості розподілу привілеїв та контролю над ресурсами з боку соціальних інститутів, визначають засади та ієрархію взаємодії між індивідами. «Природні держави використовують політичну систему для регулювання економічної конкуренції та створення економічних рент; ці ренти впорядковують суспільні відносини, контролюють насильство та налагоджують соціальну співпрацю [11, с.15].

Відмінність між державами обмеженого та відкритого доступу полягає у наявності інструментарію досягнення договору, відносин примусу, правил входження до громадянського суспільства, створення умов продуктивності праці і системи економічних вигод, формування уявлень. Ці засади функціонування організацій та інститутів демонструють потенціал розвитку держави, її перехід від традиційного, розбитого на владні еліти соціуму (зі штучно регульованим розвитком) та держави з прозорими інституціями, правами, свободами, вільною мобільністю та конкуренцією. Економічне зростання бідних країн нерідко відбувається ривками, високі сплески ділової активності можуть змінюватися різким зuboжінням населення. Таким чином розвиток суспільств фіксується не в термінах прогресу, а скоріше в підтриманні стабільності в мінливому середовищі постійних можливостей та обмежень. В цьому ракурсі, концептуальний підхід Норта ставить

проблему аналізу соціального порядку поза часовими та просторовими межами – в динаміці змін [11, с.32]. Примус в режимі відкритого доступу сприяє підтриманню соціальних зв'язків та перешкоджає не правовому застосуванню насилля, а не виступає запорукою дотримання соціального порядку як в природних державах. Обмеження і свободи стосуються не інститутів застосування насилля, але й правил конкурентної (ринкової та політичної) боротьби. Демократія не забезпечується лише інституційно, оскільки вибори і зміна правлячої еліти не дозволяють кардинально змінити існуючий суспільний лад без відповідних уявлень та норм. Можливість створення організацій різного спрямування в умовах демократичного порядку надається на основі рівних прав для кожного.

Динамізм економічного зростання залежить, насамперед, від постійних пошуків інновацій та можливості їх запроваджень, що знаходить плідний ґрунт в тих державах, в яких наявна велика кількість незалежних безстрокових організацій, які уможливають руйнацію або трансформацію усталених традицій. Відкритість в одній сфері дозволяє переходити до відкритого доступу організацій в інших. Д. Норт фіксує умови переходу до безособових відносин відкритого доступу: верховенство закону для всіх; наявність безстрокових організацій; консолідований політичний контроль над засобами насильства; загальновизнана система уявлення про рівність; відсутність обмежень для економічної, політичної, релігійної, освітньої діяльності; підтримка відкритості організацій, наявність безособового обміну [11, 141]. Громадянські суспільства дозволяють долучатися до системи вигод більшості населення. В умовах конкуренції інститути дозволяють пригнічувати наслідки численних ризиків та встановлювати консенсус серед різноспрямованих інтересів. Виборча логіка диктує необхідність створення громадських благ, а інкорпорація в громадянство відбувається лінійно, коли певна група населення поділяє загальновизнану систему норм і уявлень, при цьому безособові права та обов'язки так само поширюються на колишніх аутсайдерів. «Політична інкорпорація в умовах відкритого доступу тягне за собою масовізацію політики, зокрема створення безстрокових політичних партій, які конкурують на виборах за голоси громадян» [11, с.146].

Висновки. Усвідомлення складності та нелінійності соціокультурних змін в сучасному світі приводить до необхідності аналізу індустріального суспільства не як еволюційно застарілого відносно постіндустріального або інформаційного, а як такого, що характеризується основними протиріччями незавершеної сучасності. Індивідуалізація, наділення рівними правами, доступ до основних соціальних благ (освіта, медицина, правосуддя, виборче право і т.д.) наряду з масовізацією та стандартизацією культури формує протиборчі тенденції свободи та залежності. Урівнювання рівнів життя, однак, сприяє диверсифікації її способів. Відбувається посилення економічної та соціальної ролі транснаціональних корпорацій, які можуть витіснити роль держави

(особливо це стосується «сировинних центрів») в регулюванні соціальних, економічних та культурних процесів. Країни третього світу (або ті з них, які зараз характеризуються, як такі, що швидко розвиваються) можуть не забезпечувати своїм громадянам базового «соціального пакету», але можуть містити в своїй економіці елементи інформаційного, індустріального або аграрного виробництва. Люди в нетрях можуть мати смартфони або плазменні телевізори, але фактично не мають легалізованого житла, обов'язкової освіти та медичного страхування. Інклюзія, яка може забезпечуватися завдяки науковому та інноваційному економічному розвитку, залежить від відкритості безособового доступу до системи переваг та привілеїв, доступу до ресурсів різних організацій та широких прошарків населення, дотримання загально визнаних правил та норм.

Список використаних джерел:

1. Арон Р. Вісімнадцять лекцій про індустріальне суспільство / Р. Арон // Сучасна зарубіжна соціальна філософія. Хрестоматія: Навч. Посібник / Упоряд. В. Лях. – К.: Либідь, 1996. – 384 с. (С. 8-24).
2. Белл Д. Культурні суперечності капіталізму / Д. Белл // Сучасна зарубіжна соціальна філософія. Хрестоматія: Навч. Посібник / Упоряд. В. Лях. – К.: Либідь, 1996. – 384 с. (С. 251-274).
3. Белл Д. Прихід постіндустріального суспільства / Д. Белл // Сучасна зарубіжна соціальна філософія. Хрестоматія: Навч. Посібник / Упоряд. В. Лях. – К.: Либідь, 1996. – 384 с. – (с.194-250).
4. Валлерстайн И. Анализ мировых систем и ситуация в современном мире / И. Валлерстайн. Пер. с англ. П. М. Кудюкина. Под общей ред. канд. полит, наук Б.Ю. Кагарлицкий — СПб.: Изд. «Университетская книга», 2001. —416 с.
5. Данильян О.Г., Дзьобань О.П., Глобалізація культури: протиріччя та тенденції розвитку// Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого» № 2 (33) 2017/ с.29-41.
6. Иноземцев В.Л. За пределами экономического общества: Научное издание / В.Л. Иноземцев – М.: «Academia» - «Наука», 1998. – 640 стр.
7. Кастельс М., Хіманен П. Інформаційне суспільство та держава добробуту. Фінська модель / М.Кастельс, П.Хіманен. Пер. з англ. – К.: «Видавництво «Ваклер», 2006. – 256 с.
8. Мей К. Інформаційне суспільство. Скептичний погляд / К.Мей. Пер. з англ.. – К.: «К.І.С.», 2004. –XIV с., 220 с.
9. Мюнх Р. Диалектика и динамика развития глобального информационного общества // Социология на пороге XXI века. М.: Интеллект, 1998. С. 18.
10. Мюнх Р. Неофункционалистский подход: политика как общественный процесс / Р. Мюнх // Социологическое обозрение. Т.9. №1. 2010. – (с. 6 -26).
11. Норт Д. Насильство та суспільні порядки. Основні чинники, які вплинули на хід історії / Дуглас Норт, Джон Волліс, Баррі Вайнгест; пер. з англ. Тарас Цимбал. –К.: Наш Формат, 2017. – 352 с.

12. Павленко Ю.В. Глобалізація та цивілізаційні зрушення сьогодення // Режим доступу: http://ierjournal.com/journals/2/2005_1_Pavlenko_ukr.pdf
13. Сакс Дж. Противоречия глобализации / Дж. Сакс // Экономика. 2000. Режим доступу: http://www.ng.ru/economics/2000-10-11/4_globe.html
14. Тоффлер Э. Метаморфозы власти: Пер. с англ. / Э. Тоффлер. — М.: ООО «Издательство АСТ», 2003. — 669, [3] с.
15. Франкел Б. Постіндустріальні утопісти / Б.Франкел. Пер. з англ. О.Юдіна. — К.: Ніка-Центр, 2005. — 304 с.
16. Хабермас Ю. Философский дискурс о модерне / Ю. Хабермас. Пер. с нем. — М.: Издательство «Весь Мир», 2003. — 416 с.
17. Холод В. Політична модернізація: згусток протиріч / В. Холод // Політичний менеджмент. - 2006. - № 5. - С. 33-43. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PoMe_2006_5_5.

References:

1. Aron R. Visimnadcyat` lekcij pro industrial`ne suspil`stvo / R. Aron // Suchasna zarubizhna social`na filosofiya. Xrestomatiya: Navch. Posibny`k / Uporyad. V. Lyax. — K.: Ly`bid`, 1996. — 384 s. (S. 8-24).
2. Bell D. Kul`turni superechnosti kapitalizmu / D. Bell // Suchasna zarubizhna social`na filosofiya. Xrestomatiya: Navch. Posibny`k / Uporyad. V. Lyax. — K.: Ly`bid`, 1996. — 384 s. (S. 251-274).
3. Bell D. Pry`xid postindustrial`nogo suspil`stva / D. Bell // Suchasna zarubizhna social`na filosofiya. Xrestomatiya: Navch. Posibny`k / Uporyad. V. Lyax. — K.: Ly`bid`, 1996. — 384 s. — (s.194-250).
4. Vallerstajn Y`. Anal`z my`rovых sy`stem y` sy`tuacy`ya v sovremenom my`re / Y`. Vallerstajn. Per. s angl. P. M. Kudyuky`na. Pod obshhej red. kand. poly`t, nauk B.Yu. Kagarly`czky`j — SPb.: Y`zd. «Uny`versy`tetskaya kny`ga», 2001. —416 s.
5. Dany`l`yan O.G., Dz`oban` O.P., Globalizaciya kul`tury`: proty`richchya ta tendenciya rozvy`tku// Visny`k Nacional`nogo universy`tetu «Yury`dy`chna akademiya Ukrayiny` imeni Yaroslava Mudrogo» # 2 (33) 2017/ s.29-41.
6. Y`nozemcev V.L. Za predelamy` ekonomy`cheskogo obshhestva: Nauchnoe y`zdany`e / V.L. Y`nozemcev — M.: «Academia» - «Nauka», 1998. — 640 str.
7. Kastel`s M., Ximanen P. Informacijne suspil`stvo ta derzhava dobrobutu. Fins`ka model` / M.Kastel`s, P.Ximanen. Per. z angl. — K.: «Vy`davny`ctvo «Vakler», 2006. — 256 s.
8. Mej K. Informacijne suspil`stvo. Skepty`chny`j poglyad / K.Mej. Per. z angl.. — K.: «K.I.S.», 2004. —XIV s., 220 s.
9. Myunx R. Dy`alekty`ka y` dy`namy`ka razvy`ty`ya global`nogo y`nformacy`onnogo obshhestva // Socy`ology`ya na poroge XXI veka. M.: Y`ntellekt, 1998. S. 18.
10. Myunx R. Neofunkcy`onaly`tsky`j podxod: poly`ty`ka kak obshhestvennyj process / R. Myunx // Socy`ology`cheskoe obozreny`e. T.9. #1. 2010. — (s. 6 -26).
11. Nort D. Nasy`l`stvo ta suspil`ni poryadky`. Osnovni chy`nny`ky`, yaki vply`nuly` na xid istoriyi / Duglas Nort, Dzhon Vollis, Barri Vajngest; per. z angl. Taras Cy`mbal. —K.: Nash Format, 2017. — 352 s.

12. Pavlenko Yu.V. Globalizaciya ta cy`vilizacijni zrushennya s`ogodennya //Rezhy`m dostupu: http://iepjournal.com/journals/2/2005_1_Pavlenko_ukr.pdf
13. Saks Dzh. Proty`vorechy`ya globaly`zacy`y` / Dzh. Saks // *Ekonomy`ka*. 2000. Rezhy`m dostupu: http://www.ng.ru/economics/2000-10-11/4_globe.html
14. Toffler Э. Metamorfozy vlasty`: Per. s angl. / Э. Toffler. — М.: ООО «Y`zdatel`stvo ACT», 2003. — 669, [3] s.
15. Frankel B. Postindustrial`ni utopisty` / B.Frankel. Per. z angl. O.Yudina. — К.: Nika-Centr, 2005. — 304 s.
16. Habermas Yu. Fy`losofsky`j dy`skurs o moderne / Yu. Habermas. Per. s nem. — М.: Y`zdatel`stvo «Ves` My`r», 2003. — 416 s.
17. Xolod V. Polity`chna modernizaciya: zgustok proty`rich / V. Xolod // *Polity`chny`j menedzhment*. - 2006. - # 5. - S. 33-43. - Rezhy`m dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PoMe_2006_5_5.

Отримано 14.07..2019

УДК 316.356.2

Кузьменко Т.М. °

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, кандидат соціологічних наук, доцент, заступник декана факультету соціології

НОВІ МОДЕЛІ БАТЬКІВСТВА: ФАКТОРИ, ТЕНДЕНЦІЇ, ХАРАКТЕРИСТИКИ

В статті аналізується поняття «батьківство», моделі батьківства, їх специфіка, залежність від соціокультурних норм та історично-культурного контексту. Увага акцентована на характеристиках сучасного батьківства. Розглянуто окремі фактори формування та змін моделей батьківства.

Ключові слова:

Батьківство, нове батьківство, відповідальне батьківство, фактори батьківства, моделі батьківства, сучасне батьківство

НОВЫЕ МОДЕЛИ ОТЦОВСТВА: ФАКТОРЫ, ТЕНДЕНЦИИ, ХАРАКТЕРИСТИКИ

В статье анализируется понятие «отцовства», модели отцовства, их специфика, зависимость от социокультурных норм и историко-культурного контекста. Внимание акцентировано на характеристиках современного отцовства. Рассмотрены отдельные факторы формирования и изменений моделей отцовства.